

JEAN HARITSCHELHAR ETA ZUBEROA

Jean-Louis DAVANT

Jean Haritschelharrek fama handia du Zuberoan. Lehenik zor dio Pierre Topet-Etxahun Barkoxekoaz egin duen lan erraldoiari. “Etxahun Xaharraren” bizia eta obra sakonki aztertu eta ikertu ditu, eta horien berri eman digu bi liburu lodi eta marduletan: bata, *Le poete souletin Pierre Topet-Etxahun (1786-1862), Contribution a l’Étude de la poesie populaire basque du XIXème siècle*, 1969an agertua Baionako Euskal Museoan; bestea, “L’oeuvre poetique de Pierre Topet-Etxahun (texte-traduction-variantes-notes)”, *Euskera* Agerkaria XIV-XV, 1969-1970, Euskaltzaindia, Bilbo.

Zuberoan zebiltzan istorioen azpitik eta gainetik, Etxahunen egiazko historia berpiztu du, haren kantuekin batean. Hamar urtez gora pasa ditu lan horretan, bereziki Barkoxen, baina ez hor bakarrik: aipaturiko lehen liburuko aitzin-solasean, “Avant-propos” delakoan, jende eta erakunde zerrenda luze bat ematen baitu esker onez, hortik agerian dago egin dituen urratsen ezin kondatuzko neurria: *Barkoxe, Eskiula, Arrokiaga, Maule, Garindaine, Urdinabarbe, Lorraine, Urdatx/Santa Grazi, Mendikota, Altzürüküko* auzapez eta udal idazkariak Zuberoan, baita *Irulegi* eta *Donapaleukoak* Nafarroa Beherean, gainera *Basses-Pyrennes, Landes, Lot-et-Garonne* Departamenduetako artxiboak, Baiona eta Paueko udal bibliotekak, Parisko Bibliotheque Nationale delakoa, eta bestalde jende andana handi bat...

Izigarriko lana beraz, fruitu jori eta emankorren iturri. Hauts eta lanoen artetik, Haritschelharrek Etxahun Barkoxe ipuinetik historiara ekarri digu, haren obra zehazki eta zorrozki ezagutarazi, eta ekarpen bikain horrez gain-gainetik eskerrak dizkio gure Zuberoak.

Gainera pastoralaren maitale sutsua da Haritschelhar, eta ez du bakar bat ere ikusi eta entzun gabe uzten. Bakoitzaren berri ematen du lumaz, bereziki

Herria astekarian. Artikulu eta mintzaldi anitz egin du antzerki motan horrez, hots gure trajeriaren aditu hoberenatarik da, eta horrez ere eskertzen dugu zuberotarrok, gure teatro zahar eta beti berriari noblezia bat ematen baitio, unibertsitateko beste doktore askok ez bezala.

Berak erranik badakit gain-gainetik estimatzen dituela *Ibañeta* eta *Antso Handia* piezak. *Ibañeta*, Junes Casenave Harigilek idatzia, berriz eman behar litzatekeen antzerkia da, zeren 1978an, Orreagan jende asko bildu bazuen ere, ez zuen zorte onik ukan Zuberoan, Garindaineko bi emanaldietan, aroaren kausaz itxura guzien arabera, eta Haritschelharrekin osoki ados nago, berriz antzeztea hartze lukeela.

Artetik errateko, pastoral antolatzaileek aldikal istorio berri bat nahi dute, baina horretan oker dabilta nire gustuko, zeren batetik geroago eta nekezago gertatzen ari zaigu merezi lukeen heroi baten aurkitzea, bestetik iraganeko trajeria batzuk berriz gogotik ikusi eta entzun litzake publikoak, ene ustez. Horren lekuko da bereziki *Etxahun koblakari*, Pierre Bordazarre-Etxahun Irurik idatzia: Barkoxeko herriak behin baino gehiagotan errepikatu du arrakasta handiarekin, azkenik 1986an. Hor zegoen bistan dena Haritschelhar, nahiz 1953an ipuinetik idatzi zuen Irurikoak, egiazko historia geroztik zilatua baitu gure garuko “sujetak”.

Etxahun Iruri aipatu dut, eta horren adiskidea ere izan da Haritschelhar. Gogoan dut bereziki Atharratzen 1977ko uztailaren 24an Pierre Bordazarrek ukan zuen omenaldia, “Xiberuko zohardia” kultura elkarteak antolatua bere urteko beste nagusiaren baitan. Eguerditan, pilota plaza jendez betea zelarik, mintzaldi hunkigarri bat egin zion Haritschelharrek, beti bezala paperik gabe, eskuen libreki erabiltzeko bezala. Ene familiarekin, eguerdi eguzkitsua baina ez beroegi hartan, horren hitzak arras preziatu nituen, han bilduak zeuden jende guztiek bezala.

Etxahunen ehorzketan ordea, 1979ko urriaren hiruan, ezin izan nintzen gertatu, eskolako lanaren gatik. Baina *Herria* kazetan, urriaren hamazortziko zenbakian, berriz irakurtzen dut orduan leitua: Haritschelharrek Iruriko hilarrietan egin zuen mintzaldi mamitsua, lehen orrialdean agertzen baita “Etxahun Iruri-koa” izenburuaz hasia. “Agur Etxahun” azpigituluaren segidan, mintzaldia honela burutzen du zubereraz:

eta orai Euskaltzaindiaren eta euskaltzaleen izenean eginen deizüdan
azken agurra zihauri hartüko deizüt, Etxahun Barkoxeri egin deiozün
omenaldian huntü düzün berset sarkor eta maitagarria eskeiniz.

Zihaurek beste Etxahuni eskeinia, zihaurek orai hartüko düzü:

othoitzerik den gozuena
eginik zur(e) ilherrian,

JEAN HARITSCHELHAR ETA ZUBEROA

nahi zütügü Etxahun zena
bethikoz izar herrian,
zeren zure orhitzapena
argi da Eskual Herrian,
adios koblar(ri)k ederrena
zaude zelüko lorian.

Ene lantto honek ez du leku handirik beteko. Egia da Zuberoak bere aldetik ez duela eremu gehiegi eta sobera hartzen Euskal Herrian. Halere balio du zuberotarrek Jean Haritschelharri diogun zorra hemen aitor dezagun, gure atxikimendua halaber agertuz.